

MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA A RÁDAYBAN

Idén harmadik alkalommal csatlakozott a Ráday Gyűjtemény a Múzeumok Éjszakájához. Szeretjük, mert nincs kötelező jellege, észrevétlenül tanít és szórakoztat. A kulturális „gurmanok” ilyenkor kitartóan járják a rendezvény helyszíneit egész éjszaka.

A Biblia Múzeum adta a tematikát „**A teremtet világ**” címmel.

A könyvtárban a **200 éve született polihisztor, Ballagi Mór színes életútját** ismerhették meg látogatóink: a teológust, nyelvészt, királyi tanácsost, a pesti református teológiai akadémia alapító tanárát, az első zsidó akademikust. A „sem-miből” protestáns főiskolát alapító Török Pál és Székács József meghívta teológiai tanárnak, ő oktatta az ó-és újszövetségi exegézist, bibliai régészetet, filozófiát, héber, görög, német nyelveket.

Szegény zsidó családban *Bloch Mór*iként, Inócon született 1815. március 18-án. Édesapja révén kisgyermekként megismerkedett a héber nyelvvel és a Talmuddal. 1831-től a pápai Beth-Hammidrasban talmudtanítónak készült, valamint a nagyváradai iskolában filozófiát tanult. Pápán Tarczy Lajos filozófus, természettudós, a Református Kollégium tanára figyelte fel a tehetséges fiúra és rábeszélte, hogy iratkozzon be főiskolára, végezze el a filozófiát, hogy érettségit szerezhessen. Itt tanult meg tökéletesen magyarul, itt találkozott a református szellemiséggel, itt ismerte meg a hegeli filozófiát, itt szerzett filozófiai oklevelet 1836-37-ben.

1837-ben beiratkozott a pesti Institutum Geometricum-ba, mérnöki tanulmányokat folytatott. Vallási szűkkeblűség és türelmetlenség miatt diplomát nem kaphatott, minden szigorlaton megbuktatták. Házitanítóskodásból tartotta fenn magát. A „Hasznos Mulatságok” és a „Pesther Tageblatt” újságokban már rendszeresen írt, itt ismerkedett meg Vajda Péterrel.

1839-ben Párizsba költözött és az ottani egye-

temen folytatta tanulmányait. Párizsi tartózkodása alatt ült össze Pozsonyban az országgyűlés, melynek egyik témája a zsidók egyenjogúsítása volt. Az akkor már jó tollú újságírónak ismert Bloch Mórictól 1840-ben Eötvös József báró biztatására felkérték egy cikk elkészítésére. Ekkor írta a „Zsidókról” című röpiratát, mellyel az országgyűlésben is elismerést keltett.

A röpirat fogadtatása alapján Eötvös József felkérte, hogy térjen haza és vegyen részt abban a programban, amellyel a magyar nyelvet a zsidóság körében akarták terjeszteni.

Hazatérve 1840-1841-ben kiadta a „Mózes öt könyvét”, mely kétnyelvűen, magyar és héber nyelven, kötetenként jelent meg. A fordítást a Talmudból vett magyarázatokkal látta el. A Tóra fordítása eredményeként a Magyar Tudományos Akadémia az akkor még Bloch Mórictól levelező tagjává választotta, ezzel ő lett az első zsidó magyar akadémikus. Akadémiai székfoglalója a nyelvészettel foglalkozott. (1840-ben, 25 évesen a *Nyelvészeti nyomozások* címmel tartotta meg székfoglalóját.) 1841-ben imakönyvet készített „Izrael könyörgései egész évre” címmel. 1842-ben jelent meg az „Első jó sok (Jóshua)” könyve magyar fordítással. Nyelvészkedés mellett a vallási tudományok is érdekelték, ezért Németországba, Tübingenbe utazott és teológiát hallgatott, itt ismerkedett meg Székács Józseffel. 1843 májusában Nützingenben áttért az evangélikus vallásra. Az evangélikus hitét később református hitre cserélte és kálvinista lett.

1843-ban szerzett doktori képesítést, bölcsészdiplomát Németországban. Ekkor újra visszatért Magyarországra és Szarvason az evangélikus líceum tanára lett. Vajda Péterrel közösen – aki a „Zsidókról” című röpirathoz előszót írt – a környékbéli, nem magyar nyelvű településeken a magyar nyelvet igyekezett terjeszteni. A hitéletében következetesen kiállt az evangélikus és a református egyház egyesítéséért. 1845-ben

feleségül vette az előkelő, régi magyar nemesi családból származó Lehoczky Idát. 1847-ben kritikái jelentek meg a *Magyar Szépirodalmi Szemlében*.

Az 1848-as szabadságharc idején a forradalmi hadsereg Békés vármegyei ügyeit intézte. Nem-sokára honvédkapitányi rangot kapott és Aulich Lajos, majd Görgei Artúr mellett szolgált. Ott volt a világosi fegyverletételnél is. A szabadságharc bukása után Szarvasra internálták, a tanári foglalkozástól eltiltották. Kondoroson bérelt földet, gazdálkodott, így élt meg 1851-ig, amikor kinevezték a kecskeméti református teológiára, innét jött fel Török Pál hívására a pesti teológia tanárának. A dogmákhoz való ragaszkodást a keresztyénség megkövülésének és zsákutcájának tekintette. „A vallás ne dogmarendszer legyen, hanem a valláserkölcsei élet Jézus Krisztus szellemében történjen.”

Kamarakiállításunkon 4 tárlót rendeztem be a teológiai tanárnak, a fordítónak, teológusnak a szótár- és szöveggűjtemény készítő akadémikusnak, a folyóirat és protestáns naptár készítőjének személyes relikviák kíséretében. A szarvasi Vajda Péter Evangélikus Gimnáziumból kölcsönkaptunk egy 19. századi nagyméretű olajfestményt, a fiatal középiskolai tanár Ballagi-portréját, amely még a leszármazottaknak is meglepetésül szolgált.

Levéltárunkból értékes iratokat, leveleket kaptunk, az induló teológia tanrendjét, a teológiai tanár és folyóirat szerkesztő céljait és felkészültségét igazolandó. Ezekből az írásokból megismerjük a Protestáns Képesnaptár, a Családi Lap missziói és pártfogói szerepét:

„Multkori Pesten létem alakalmával ejtett biztató szavaitokra építve tegnap írtam alá egy szerződést, melynél fogva magamat egy országos protestáns naptár szerkesztésére köteleztem. Most rajtatok a sor, hogy adott szavakat beváltásotok s hogy Írjatok, ki is tűzöm, kívánatokat szerint, mit.”

„Kincstárban drágaságokat, becses gyöngyö-

ket és ritkaságokat Keres minden ember, s így készen lehetünk mi is a kérdésre: mik Lesznek a «Házi kincstárnak becsességei» Hogy a «házi kincstár» feladatának megfelelőhessen, két főnséges eszme lesz iránymutatója: Isten és haza, amaz, mint vallás, ez mint a társadalmi tudományok középpontja.”

A Protestáns Egyházi és Iskolai Lap (közismerten PEIL), a tudományos életben máig megkerülhetetlen folyóirat volt. Ez utóbbiból kiállított első kiadás Ballagi Mór Könyvtárából származó példány.

Gimnáziumi tankönyvei és szöveggyűjteményei mellett látogatóink megtekinthették A héber nyelv elemi tankönyvét, amely Prágában jelent meg 1856-ban. A nyelvtani rész után az „olvasókönyv szóelemző gyakorlatokkal” rész következik. A könyv megjelenése előtt a hallgatók saját jegyzeteket készítettek, kuriózum a kéziratárból előkerült héber nyelvtanfűzet: Héber nyelvtan (Dr. Ballagi Mór úrnál) 1854. Szűts Lajos tulajdona.

Mózes öt könyve mellett kiállítottuk az **első kétnyelvű imakönyvet**, melyet „**Izráel könyörgései egész évre**” címmel (**Pozsony, 1841.**) Rosenthal Móríc óbudaí tanító fordított, Ballagi öntötte irodalmi formába.

Kézbe vehették látogatóink szótárait, többek között „**A magyar nyelv teljes szótárát**” (I-II. Pest, 1866–73), a „**Magyar példabeszédek, közmondások és szójárások gyűjteményét**” (Szarvas, 1850.) A magyar–német és német–magyar szótárainak több kiadását szórakozva forgatták a látogatók, derűtséget váltottak ki a nyelvújítás korából megőrzött szavak. Ő maga is nyelvújító volt, nyelvújítási szavaiból néhány: testvér, fivér, nővér, jogász, kohász, régész, lelkész, jellem, erény, forgalom, esernyő, jelvény, stb.

Személyes tárgyaiból **útlevelét, kereszteleési okiratát, a kereszteleési liturgiát és keresztelei igéjét** is megtekinthették az érdeklődők.

A szarvasi gimnázium mellett az Országos Rabbiképző-Zsidó Egyetem Könyvtárától, a Magyar Zsidó Múzeum és Levéltártól kaptunk kölcsön egy-egy kötetet, az eredeti kereszteleési

liturgiát az Evangélikus Országos Levéltár bocsátotta rendelkezésünkre. A személyes relikviákat Dr. Ballagi Farkas adta át. Köszönet érte.

Berez Ágnes és Borvölgyi Györgyi kolléganőm „**A Rádayak táguló világa**” címmel a műemlék könyvtár anyagából állított össze egy kisebb tárlatot. (Borvölgyi Györgyi beszámolóját a következő oldalakon tesszük közzé. A szerk.)

A Biblia Múzeumban „**Mint homokszemek a tengerparton**” (**1 Móz 22,17**) címmel a **Digital-sand** homok animációs előadást tartott, bevonva a közönséget közös improvizációval. Az előadásban olyan klasszikus bibliai témák jelentek meg, mint a teremtéstörténet, a kiűzetés a Parádicsomból vagy a Messiás érkezése, a Három Napkeleti Bölcs látogatása.

Meggyőződésem, hogy a Múzeumok Éjszakája soha nem teherként nehezedik ránk, hanem a szakmánk, hivatásunk örömteli része.

Kovácsné Pázmándi Ágnes

Dunamelléki Református

Egyházkerület Ráday Könyvtára

A RÁDAYAK „TÁGULÓ VILÁGA” MÚZEUMOK ÉJSZAKÁJA A RÁDAY GYŰJTEMÉNYBEN

A Ráday Gyűjtemény intézményei közül a Biblia Múzeum és a Ráday Könyvtár az idén is kapcsolódott programokkal és kiállításokkal a Múzeumok Éjszakája rendezvényhez. A Biblia Múzeum „teremtett világ” tematikájához kapcsolódott Berez Ágnes és Borvölgyi Györgyi által rendezett mini tárlat: „**A Rádayak táguló világa**” címmel. A cím ötletét Waczulik Margit szöveggyűjteménye, amely a 15-17. századi Magyarország tudományosságáról ad képet (*A táguló világ magyarországi hírmondói. Bp. Gondolat, 1984.*) adta. A Ráday család könyvtárából olyan műveket válogattunk, amelyek főként Európán kívüli, idegen országok, népek és kultúrák gazdagon illusztrált, 17-18. századi, német és francia nyelvű leírásai. Mini tárlatunkon a

felvilágosodás irodalmában – így az utazási irodalomban, útleírásokban – is gazdag gyűjtemény értékeiből mutattunk be néhányat. A Rádayak a 18. században tájékozódhattak az arab világban, Törökország titkaiban, a kínai és japán kultúrában. A nagy földrajzi felfedezések, gyarmatosítások eredményeként Európa látókörébe került amerikai kontinens és Afrika népeit és kultúráját leíró művek közül is válogattunk.

A teljesség igénye nélkül, íme egy-két, különböző szempontból figyelemre méltó szerző és kötet. **Johann Gottlieb Georgi** (1738-1802) német származású, Oroszországban tevékenykedő tudós műve (*Beschreibung aller Nationen des russischen Reichs...St. Petersburg, 1776-1777, 1780.*) az első vállalkozások egyikeként mutatta be